

Maleriet som forstyrret forelesningene

Michael 2026; 23: 280–284

doi: 10.5617/michael.13591

Det monumentale historiemaleriet Christian II undertegner dødsdommen over Torben Oxe hang i auditoriet ved Rikshospitalets neurologiske avdeling omkring 1960. Det er smått fantastisk at et slikt verk en gang befant seg på veggen i et sykehus.

Øivind Larsen (f. 1938) og Arvid Heiberg (f. 1937) fortalte meg nylig en fascinerende historie fra sin studietid. Da de var medisinstudenter ved Nevrologisk avdeling på Rikshospitalet i 1960, hang Eilif Peterssens store historiemaleri *Christian II undertegner dødsdommen over Torben Oxe* på langveggen i auditoriet der (figur 1) (1).

Rommet hadde plass til et «halvkull», omtrent 30 studenter. Maleriet var så stort at man måtte passe seg for ikke å komme borti det når man skulle inn i en benkerad. Larsen fortalte at bildet virket distraherende under undervisningen. Det dramatiske motivet fanget oppmerksomheten, og særlig kongens blikk – idet han sitter og vurderer om han skal signere dødsdommen – fikk det til å gå kaldt nedover ryggen.

Maleriets historie

Maleriet ble til i München i 1875–1876, der Eilif Peterssen (1852–1928) arbeidet under sin utdanning og tidlige karriere. Kunstneren var bare 23 år gammel da bildet ble malt. Det ble hans store gjennombrudd og regnes fortsatt som et av hans hovedverk (2), ja, som et hovedverk i norsk kunsthistorie i det hele tatt (3). Det vakte enorm oppsikt allerede før det var ferdigstilt og ble kjøpt av den tyske foreningen *Verbindung für historische Kunst* i Stuttgart (4).

Verket kom endelig «hjem» til Norge i 1941, da kunsthandler Harald Holst Halvorsen (1889–1960) gjorde en byttehandel med Stadtmuseum Breslau. Han skal ha holdt bildet skjult under krigen av frykt for at tyskerne ville kreve det utlevert (5, s. 127).

Figur 1. Christian II undertegner dødsdommen over Torben Oxe av Eilif Peterssen hang omkring 1960 i auditoriet i Nevrologisk avdeling på Rikshospitalet. Foto: Nasjonalmuseet/Lathion, Jacques. Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Billedkunstsamlingene (1). Lisens: fri bruk.

I 1950-årene solgte han bildet til Ragnar Moltzau (1901–1982), som innlemmet det i sine samlinger (5, s. 127). Moltzau hadde studert medisin i 1920-årene, men måtte angivelig slutte etter et par år på grunn av allergier (6). Han etablerte seg i stedet som skipsreder, men var mest kjent som kunstsamler og kunstkjenner (7–10).

I desember 1959 meldte Aftenposten at Moltzau hadde lånt ut flere malerier til Rikshospitalet, deriblant dette bildet (11): «Skipsreder Ragnar Moltzau har i dag utlånt en praktfull samling malerier til Rikshospitalet, hvis pasienter og leger og sykepleiere vil få gleden av bildene i den tid de henger på Rikshospitalets vegger». Avisen skrev at kunsthistorikeren Henning Gran (1906–1978) og Rikshospitalets direktør Tryggve Hauan (1909–2003), «i formiddag» var opptatt med forberedelse til opphengning av de skjønne verker (11) (figur 2).

Det passet sikkert bra med et slikt maleri for sjefen ved Nevrologisk avdeling, professor Sigvald Refsum (1907–1991). Kunst og kultur var, ved siden av nevrologien, hans hovedinteresser (12, s. 40).

I 1977 var maleriet igjen til salgs, denne gang hos kunsthandler Haaken Christensen (1924–2008), og etter rensing ved Nasjonalgalleriet ble det beskrevet å være i usedvanlig god forfatning (5, s. 127).

Ragnar Moltzau låner ut malerier til Rikshospitalet

Skipsreder Ragnar Moltzau har idag utlånt en praktfull samling malerier til Rikshospitalet, hvis pasienter og leger og sykepleiere vil få gleden av bildene i den tid de henger på Rikshospitalets vegger.

Samlingen omfatter Åtte stykker av Munch-frisen, seks av Jær Krohgs malerier, en emaljereleff av Guy Krohg, portrett av Christian II, malt av Eilif Pettersen, to bilder av Erling Enser, Jean Heibergs «Gammel mann» og «Skogsinteriør» og Bjarne Ness' «Sjømannsskisse».

Rian er i den utlånte samling representert med «Interiør», Rolf Nesch med 12 stykker grafikk, ett maleri på papir og en gouache.

Victor Smiths «Kvinne med Violoncell» og Finn Nielsens «Fra Mexico» hører også til utvalget, likeså Matisse's «Interiør med vindus», Zavouki «Vase» og to farvelitografier av Braque, «Hester» og «Te-kanne».

Henning Gran og dr. Trygve Hauan var iformiddag opptatt med forberedelsene til opphengning av de skjønneste verker.

Figur 2. Faksimile fra Aftenposten 14. desember 1959 (11).

Nasjonalgalleriet kjøpte nå bildet med bidrag fra Norsk kulturfond (13). Prisen var 250 000 kroner og skal ha vært den høyeste sum som noen gang var betalt for et verk av en norsk kunstner (5, s. 128). Med dette kjøpet fikk bildet sin plass i den nasjonale samlingen der det hører hjemme (5, s. 128). Direktør Knut Berg (1925–2007) omtalte senere kjøpet som noe av det beste som hadde skjedd i hans direktørperiode (14).

Tiden på Rikshospitalet

Bildet var godt kjent fra skolebøker og kunsthistorier (15), men det hadde knapt vært å se i Norge før det ble hengt opp på Rikshospitalet. Det var utstilt på Jubileumsutstillingen i hovedstaden i 1914 (5, s. 127), i Nasjonalgalleriet i 1948 (16) og i Oslo kunstforening i 1953 (17).

Jeg har forsøkt å finne ut hvor lenge maleriet kunne beskues på Rikshospitalet. Nasjonalmuseet opplyser at de ikke vet hvor verket befant seg da det var i Moltzaus eie (Mari Grinde Arntzen, personlig meddelelse).

Oppslaget i Aftenposten dokumenterer at det kom til Rikshospitalet før jul i 1959 (11), og Øivind Larsen og Arvid Heiberg, som ble cand.med. i 1962, husker altså bildet fra sin studietid. Det bekreftes også av Ragnar Stien, cand.med. i 1964. Men ellers er det ingen som kan erindre bildet. Jeg har spurt nærmere 20 kolleger som studerte fra slutten av 1960-årene, men ingen av dem har noen minner om det. Heller ikke en e-postutsendelse til medlemmene i Eldre legers forening ga nye opplysninger.

Bildet er stort, 141,5 x 200,5 cm, og motivet er så sterkt at de fleste nok ville ha lagt merke til det dersom det hadde hengt der da de var studenter. Den foreløpige konklusjonen må derfor være at maleriet antakelig hang på Rikshospitalet bare i en ganske kort periode. Kanskje noen lesere kan gi supplerende opplysninger?

Historien bak motivet

Handlingen i maleriet utspiller seg i København i 1517. Befalingsmannen Torben Oxe (død 1517), som tjente kong Christian II (1481–1559) på Københavns slott, ble anklaget for å ha forgiftet kongens elskerinne Dyveke Sigbrittsdatter (1490–1517). Selv om Oxe ble frikjent av riksrådet, sørget kongen for at saken ble tatt opp igjen ved en bondedomstol som dømte ham til døden. Til tross for bønn fra hoffet, dronning Elisabeth (1501–1526) og riksrådet, valgte kongen å stadfeste dommen.

Peterssens maleri skildrer øyeblikket rett før denne beslutningen tas. Peterssen skildrer altså ikke selve handlingen, men tidspunktet umiddelbart før kongen skriver under på Torben Oxes dødsdom. På denne måten oppnår han maksimal spenning i bildet (2).

Maleriet viser ingen ytre handling eller synlig dramatikk. Spenningen foregår på det indre plan. Det er det psykologiske dramaet som fremstilles. Kongen sitter i en gyllenlærstol ved bordenden med dokumentene foran seg. Ansiktet uttrykker indre konflikt. Han har blikket rettet stivt fremfor seg, munnen er sammenbitt, knokene hvitner. Han vet at en undertegning vil sette ham opp mot adelen, men en benådning vil være et svik mot Dyveke. Denne tvilen er selve kjernen i komposisjonen (2).

Til venstre for kongen står den slu erkebiskopen Didrik Slagheck (død 1522) med et insisterende blick og fjærpenner klar. Han forsøker å overtale ham til å undertegne. På kongens andre side står hans unge dronning med bedende blick og den venstre hånden over hans i en fortvilet bønn, kanskje like mye for kongen selv og hans fremtid som for Torben Oxe (2). Sammen med dronningen står tre av hennes hoffdamer i forskjellige aldre og med varierende grad av inntrengende appell i ansiktsuttrykket (2). Både dronningen og Slagheck lener seg inn mot kongen – han i svart, hun i hvitt, som symboler på det godes kamp mot det onde (18). I det dunkle mørket i bakgrunnen skimtes representanter for adelen, som allerede legger planer mot kongen. De stikker hodene sammen, som i en konspirasjon. Den rødkledde mannen med kalott skal være Johannes Angelus Arcimboldus (1485–1555), pavens utsending, kjent fra sin handel med avlatsbrev i Norden.

Torben Oxe ble halshugget på dagens Kultorvet i København 29. november 1517, en hendelse som ble stående som et mørkt symbol på kong Christian II's konflikt med adelen. Dødsdommen i 1517 fikk politiske konsekvenser og førte indirekte til kongens fall noen år senere (1).

Peterssen studerte historiske kilder og tidligere framstillinger av kongen (5), men tok seg også betydelige friheter. Didrik Slagheck, for eksempel, ble ikke sekretær for Christian II før etter henrettelsen av Torben Oxe (19).

Få historiemalerier i Norge

Historiemaleriet, altså maleri som skildrer viktige hendelser fra fortiden, fikk aldri samme utbredelse i Norge som i mange andre land. En viktig grunn var at få hadde ressurser til å bestille slike monumentale verk. I store deler av Europa ble historiemaleriet støttet som et nasjonsbyggende kunstuttrykk, særlig på 1700- og 1800-tallet.

Etter 1814 var det sterkere interesse for å skape en nasjonal identitet gjennom landskapsmaleri og folkelivsskildringer, motiver som kunne symbolisere det norske, snarere enn å gjengi dramatiske historiske hendelser. Eilif Peterssens maleri er derfor et av relativt få eksempler på et norsk

historiemaleri i europeisk tradisjon. Det er endatil omtalt som det mest betydelige historiemaleriet i norsk kunsthistorie (2, s. 47).

Litteratur

1. *Christian II undertegner dødsdommen over Torben Oxe*. Nasjonalmuseet. <https://www.nasjonalmuseet.no/samlingen/objekt/NG.M.03118> (21.10.2025)
2. Kokkin J. *Eilif Peterssen: mellom stemninger og impresjoner*. Oslo: Pax, 2009: 41–47, 310, 354.
3. Kongssund A. *Fra nazistene til Nasjonalmuseet*. *Klassekampen* 10.5.2021: 28–29.
4. Kokkin J. Eilif Peterssen. I: *Norsk biografisk leksikon*. https://nbl.snl.no/Eilif_Peterssen (17.10.2025).
5. Ebbesen KM. *Eilif Peterssens historiemalerier*. Bd. 2. Mastergradsavhandling i kunsthistorie. Oslo: Universitetet i Oslo, 1984: 88–128.
6. *Ragnar Moltzau*. *Dagbladet* 12.3.1955: 7.
7. Erichsen RW, red. *Studentene fra 1921: biografiske opplysninger samlet til 25 års jubileet 1946*. Bergen: Bokkomiteen, 1949: 227.
8. Erichsen RW, red. *Studentene fra 1921: biografiske opplysninger samlet til 50-års jubileet 1971*. Oslo: Bokkomiteen, 1971: 206.
9. Steenstrup B, red. *Hvem er hvem?* 10. utg. Oslo: Aschehoug, 1968: 388.
10. *Ragnar Moltzau 75 år*. *Aftenposten (morgenutgave)* 6.4.1976: 10.
11. *Ragnar Moltzau låner ut malerier til Rikshospitalet*. *Aftenposten (aftenutgave)* 14.12.1959: 8.
12. Stensrud P, Jevnaker K, Gjerstad L. *Rikshospitalets neurologiske avdeling 100 år*. Oslo: Rikshospitalet, 1995: 40.
13. Bjærke TT, Sørensen B. *Katalog over norsk malerkunst: tilvekst 1968–1978*. Oslo: Nasjonalgalleriet, 1979: 67.
14. Gjessing G. *Den siste småkonge*. *Aftenposten (morgenutgave)* 18.7.1995: 21.
15. *Et mesterverk*. *Nationen* 13.9.1945: 3.
16. *2 berømte norske kunstverker i norsk eie igjen*. *Dagbladet* 28.5.1948: 2.
17. *Eilif Peterssen i Kunstforeningen*. *Dagbladet* 28.1.1953: 4.
18. Hansen VW, Lerberg EJ, Yvenes M, red. *Nasjonalmuseet: høydepunkter: kunst fra antikken til 1945*. Oslo: Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, 2014: 133.
19. Rød J, Fredheim A. *Malerier: en omvisning i norsk kunsthistorie*. Oslo: Gyldendal fakta, 2004: 100.

Erlend Hem

erlend.hem@lefo.no

Legeforskningsinstituttet

Postboks 1152 Sentrum

0107 Oslo

Erlend Hem er instituttsjef i Legeforskningsinstituttet, professor ved Universitetet i Oslo, styreleder i Helsehistorisk forum og redaktør i Michael.